

KVALITETEN I FÖRSVARET

Av kapten SVEN TORFGÅRD

ÅR 1954 inlämnade överbefälhavaren förslag till riktlinjer för krigsmaktens fortsatta utveckling. Dessa riktlinjer var grundade på den av 1948 års riksdag fastställda målsättningen för vårt lands militära försvar. 1958 års försvarsbeslut, som förutsatte att ingen avgörande förändring skedde i denna målsättning, innebar dock en minskad kostnadsram i jämförelse med det tidigare förslaget. Eftersom effekt kan mätas i pengar medförde beslutet minskad effekt. Resultatet blev en minskad kvantitet men »vidmakthållen hög kvalitet».

Hur skall då begreppet »vidmakthållen kvalitet» tolkas? Det kan ses ur åtminstone ett par synvinklar. Dels kan det ses i jämförelse med vad vi själva har i dagsläget, dels i jämförelse med vad en tänkbar angripare kan prestera vid ett aktuellt tillfälle. Det är väl uppenbart att det är den senare aspekten man måste lägga på kvalitetsfrågan. Vi skall ju möta, hejda och om möjligt slå fiendens stridskrafter. Det räcker alltså inte med att behålla vad vi nu har. Det är nödvändigt att våra resurser istället utnyttjas så att vi inte behöver möta fienden med sämre vapen än denne disponerar.

Man får för den skull dock inte genast dra den slutsatsen att högsta tänkbara tekniska kvalitet är det allena utslagsgivande i en eventuell kraftmätning. I duellen mellan två vapen bör visserligen det tekniskt sett mest fulländade vapnet vinna men det är inte säkert att det därför vinner striden och kriget. Det finns andra faktorer, som är av utslagsgivande betydelse. Beredskapen kan sålunda bli avgörande för om våra förband över huvud taget hinner att komma till verkan, personalens utbildning, om våra vapen kommer att fungera, motståndsvilja och uthållighet om vi kan driva striden till lyckligt slut osv.

Ej heller kan hög kvalitet annat än i viss omfattning ersätta kvantitet. Kostnaderna stegras progressivt med kvalitetsökningen. Inom en fixerad kostnadsram måste dock såväl kvalitet som kvantitet vägas mot varandra. Går man över vissa gränser åt det ena hållet t. ex. vad gäller kvalitet, måste minskningar göras på det andra dvs. vad gäller kvantitet. Det fordras emellertid ett minimum av förband för att lösa förelagda uppgifter. Detta förhållande kommer alltså att sätta en gräns för vilken kvalitet vi kan

kosta på oss. Ty det måste stå klart att den andra vägen, dvs. minskad omfattning i utbyte mot ytterligare kvalitetshöjning, kommer att lämna allt för stora luckor i vårt försvar. Det framhölls också så sent som i 1958 års försvarsbeslut att någon ytterligare minskning av omfattningen inte kan ske utan att målsättningen för försvaret äventyras.

Det ligger även nära till hands — och den linjen har många förespråkare — att utnyttja tillgängliga anslag för ett försvar avpassat efter den sannolike angriparens effektivaste vapen. Det måste bli ett fåtal, dyra försvarsvapen. Kan dessa högkvalificerade försvarsmedel inte verka även mot enklare angreppsformer och överallt där vi hotas kan effekten utebli helt. Ty en angripare, även om det är en stormakt, eftersträvar alldeles säkert att nå sitt mål med så enkla och kraftbesparande medel som möjligt. Den enklaste vägen för fienden att nå målet måste därför täppas till först. Därefter får vi sträcka oss så långt upp i skalan av motmedel, som våra resurser medger. Det väsentliga är dock att vi når upp till den från angrepp avskräckande nivån — att ett angrepp fordrar så stor kraftinsats, medför sådan kraftförbrukning och tar så lång tid att genomföra att insatsen icke kan anses stå i rimlig proportion till de fördelar, som skulle kunna vinnas.

Här måste också erinras om vik-

ten av att våra försvarsmedel är motståndskraftiga. De måste med andra ord kunna verka även under svåra förhållanden såsom fientlig bekämpning eller annan störande verksamhet. Denna egenskap torde vara en av de viktigare hos just den underlägsnes stridskrafter. Den är förutsättningen för att vi skall hinna dra nytta av vår kvalitet, utveckla hela vår försvarskraft och överleva inledningsskedet. Motståndskraft och uthållighet kan erhållas på flera sätt. Det kan t. ex. ske med hjälp av befästningar eller genom utspridd gruppering och stor rörlighet. — Ett annat sätt torde vara att skapa enkla och robusta vapen.

En av förutsättningarna för hög kvalitet på våra förband är att högklassig materiel disponeras. Det faller sig därför naturligt att materielanskaffningen, som drar ca hälften av försvarskostnaderna, intar en framskjuten plats.

Att utveckla modern krigsmateriel kräver kvalificerade forskare, tekniska och industriella resurser och lång tid. I andra sammanhang har lämnats redogörelser för de problem som är förknippade med krigsmaktens materielanskaffning. Det har bl. a. konstaterats att det tar flera år att konstruera ett vapen, från det att ritningen påbörjas till dess att det kan tas i bruk. Beställningar måste kunna läggas ut fortlöpande, kostnadsökningar får inte tvinga till vidlyftiga förändringar osv. Härav följer att

all materielanskaffning måste ske på lång sikt. Intimt förknippat med materielutvecklingen är också kostnadsutvecklingen. Ett effektivt utnyttjande av anslag kräver överblick över kostnadsutvecklingen några år framåt. Långtidsplaner är därför nödvändiga. Den i 1958 års försvarsbeslut fastställda normen om »rullande» 7 årsplaner för materielanskaffning (vilka således varje år automatiskt förlängas med ett nytt år), får därför ses som en förutsättning för utveckling mot högre kvalitet i försvaret i dess helhet och därmed bättre effekt av försvarsinvesteringarna. Men det kräver att dessa planer verkligen förlängas i tidigare angiven riktning. När 1958 års överenskommelse därför löper ut går det inte att göra stora avvikelser om man vill ha god utdelning på gjorda investeringar. Förändringar måste varslas i god tid och ske stegvis.

Det sker en fortlöpande förbättring av de konventionella vapnen. Vapenverkan ökas — större eldhashtighet, längre räckvidd och aktionsradie, bättre riktmedel och träffsäkerhet samt bättre effekt av det enskilda skottet. Rörligheten och snabbheten ökas varigenom flexibiliteten i användningen av vapen blir större. Ytterligare motorisering och förbättrad terrängframkomlighet ökar rörligheten på slagfältet. Utvecklingen på flygtransportområden är av största betydelse. Stora framsteg görs också beträffande teletekniska hjälpmedel

för underrättelse-, stridslednings- och sambandstjänst.

Införandet av robotar och atomstridsmedel ger dock de största möjligheterna att vidmakthålla och höja kvaliteten. Robotvapnen medför ett avsevärt framsteg framför allt när det gäller att snabbt och rätt föra en laddning till önskat mål.

En livlig forsknings- och försöksverksamhet pågår. Bl. a. för att påskynda anskaffning av robotvapen införskaffas vissa typer utomlands. Härigenom kan den inhemska forskningen inriktas på ett fåtal typer. Robotar finns redan i alla försvarsgrenar. Även om många av dessa robotar ännu befinner sig på försöksstadiet har vi dock kommit ett gott stycke på väg. Vi följer alltså med i utvecklingen även här. Visserligen kan vi inte hålla jämna steg med stormakterna men det är heller inte nödvändigt bara vi — även beträffande robotvapen — kan hålla den kvalitet och kvantitet, som svensk försvarsdoktrin och taktik kräver. Att svensk industri tagit sig an robotproblemen bådar gott.

Atomladdningar är ur militär synvinkel det effektivaste sättet att öka eldkraften och därmed styrkan i vårt försvar. De militära motiven skall inte upprepas här. Mot bakgrunden av vad som inledningsvis nämnts om avvägningen i kvalitet skall endast påtalas att införandet av atomvapen var en av förutsättningarna i 1957 års utredningar

och att atomvapen icke kan ses som alternativ till konventionella vapen. Ett visst minimum av konventionella stridskrafter är nämligen nödvändigt för att det skall bildas mål, som är lämpliga för bekämpning med atomvapen. Den exakta omfattningen av detta minimum kan och har diskuterats. Från militärt sakkunnigt håll har i olika sammanhang hävdats att nuvarande storleksordning är för låg.

Kvalitetsökningen ligger alltså i atomvapen som komplement till de gängse vapnen. Läget vad beträffar forskning och anskaffning är väl känt. På detta område har vi — i avvaktan på statsmakternas ställningstagande — redan förlorat viss tid. Hitintills har vi av sagt oss möjligheterna att följa med i utvecklingen på detta område. Årets statsverksproposition ger dock hopp om bättring i vår kvalitetsskapande verksamhet härvidlag.

Kvalitetsförbättringen är emellertid, som tidigare framhållits, icke att söka enbart vad gäller materiel. I en stridsenhet ingår också personal för att sköta materielen. Eftersom den tekniska utvecklingen har lett till mera komplicerad utrustning och mera komplicerade stridsförlopp blir otvivelaktigt kraven större även på människan. Planering, forskning och vidareutveckling samt utbildning blir svårare. Det blir också svårare att leda förband i strid och att lösa stridsuppgifterna inom förbanden. Det är

därför nödvändigt att jämsides med teknisk kvalitetsförbättring även höja den personella kvalitén om maximal utdelning skall erhållas av de materiella investeringarna.

Det torde dessvärre få konstateras att utvecklingen på den personella sidan släpar efter i jämförelse med den materiella. Detta har kanske sin naturliga förklaring. Dels är kraven på personalen — i varje fall delvis — en funktion av materielen och de konsekvenser den medför för striden. Dels representerar inte människan samma konkreta ting att arbeta med, som materielen. Man kan i regel inte på samma precisa sätt som för ett visst vapen räkna ut och bestämma hur människan skall vara beskaffad och vad hon skall prestera. Materielen slår igenom i organisation och kostnader på ett helt annat sätt än personalen. Den anses därför »organisationsbestämmande».

Visserligen pågår på många håll ett intensivt arbete för att förbättra den personella kvalitén men hitills har vi dock satsat relativt sett mindre kraft på dessa problem än på materielfrågorna.

För krigsmaktens effektivitet är det av största vikt att den fast anställda personalen, som skall handha planering, forskning och vidareutveckling samt utbildning utväljes, utbildas och utnyttjas med omsorg. Här gäller för krigsmakten först och främst att dra till sig sådana, som har karaktärsegenskaper

per och intellektuella förutsättningar för att beträda de ledande befattningarna. Yrket måste med andra ord göras konkurrenskraftigt. Detta gäller kanske särskilt vad beträffar rekryteringen till toppbefattningar. Här torde bl. a. befördringsmöjligheterna vara av stor betydelse. Det nuvarande befördringssystemet medför att chefsbefattning till mycket stor del nås först vid hög ålder, betydligt högre än inom statsförvaltningen i övrigt eller inom civila företag. Med hänsyn till yrkets krav på fysisk spänst borde i stället befördringsåldern till militära chefsbefattningar vara lägre än inom mera kontorsbundna verksamhetsområden. Förutom den rekryteringshämmande verkan, som kan bli följderna av det gällande befördringssystemet, innebär det att den kvalificerade personalen utnyttjas i ledande befattningar först i ett sent skede av sin livsgärning och under jämförelsevis kort tid. Beträffande personalens utbildning utgör det förslag, som framlagts av 1954 års befälsutredning vad beträffar arméns personal ett steg i rätt riktning. Det tillgodoser bl. a. på ett bättre sätt än vad som nu är fallet urval och utbildning till kvalificerade befattningar.

Kvar står dock att individerna bör göras bättre skickade att i såväl fred som krig dels leda verksamheten i bl. a. högre staber, dels också samarbeta med andra förband och för totalförsvaret viktiga

civila funktioner. En utökning av undervisning och studier om andra försvarsgrenar än egen och om totalförsvaret i övrigt är nödvändigt. Detta föreslås också av den utredning, som överbefälhavaren tillsatt för att undersöka möjligheten att samordna undervisningen vid försvarsgrenarnas högskolor eller att sammanslå dessa.

Det har i olika sammanhang konstaterats, att det framtida kriget sannolikt kommer att ställa större krav på såväl befäl som trupp. Det har blivit svårare att leda förband i strid på alla nivåer. Kraven på stridstekniskt och taktiskt kunnande, fysisk uthållighet och psykisk stabilitet har ökat. Personalurval och utbildning måste göras så att dessa krav tillgodoses.

I diskussionen om den personella kvalitén i våra krigsförband inställer sig då genast frågan om det över huvud taget går att nå tillräcklig kvalitet i ett försvar med värnpliktig personalförsvaret.

Det är ingen tvekan om att ett försvar rekryterat med fast anställd personal skulle vara effektivare, främst genom den ökade rutinen och yrkesskicklighet hos personalen som detta skulle medföra. Av kostnadsskäl är emellertid detta system otänkbart.

Det torde dock vara ofrånkomligt att på många håll — i befattningar som kräver tekniskt specialutbildad personal med långvarig rutin — fast anställda måste utnyttjas i väsentligt högre grad än

vad som nu är fallet. Detta är särskilt viktigt i de fall, då vår omedelbara beredskap är beroende härav. Även om utvecklingen således kommer att medföra ett större antal fast anställda inom försvaret måste dock det stora antalet befattningar besättas med personal, som utvalts och utbildats på värnpliktens grund. Med hänsyn till tidigare angivna högre krav på soldaten i framtidens krig är den logiska följden bl. a. att förlänga utbildningstiden.

Det är väl dock knappast troligt att det under rådande omständigheter skulle vara möjligt att genomföra en generell förlängning av utbildningstiden. Det är vid närmare granskning kanske heller inte absolut nödvändigt. En ytterligare differentiering av utbildningens omfattning och utbildningstidens längd kan bli en utväg. Vissa kategorier eller förbandstyper bör få längre utbildningstid. Här måste i så fall kravet på »milimeterrättvisa» — som i dagens läge väger tungt — vika för effektiviteten. För det första är en utökning av första tjänstgöringen nödvändig för värnpliktiga som ges befälsutbildning och specialutbildning. Vad beträffar arméns värnpliktsbefäl är förslag om längre utbildningstid redan framlagt av 1954 års befälsutredning. För det andra varierar kraven på utbildning senare under värnpliktstiden. Med hänsyn till bl. a. behovet av olika hög stridsberedskap omedelbart ef-

ter mobilisering bör antalet repetitionsövningar och även längden av dessa kunna varieras. Samma är förhållandet vad beträffar utbildning på nya vapen eller för annan uppgift inom totalförsvaret. Denna verksamhet är mycket viktig för krigsmakten. Omskolningen är en metod att på jämförelsevis kort tid göra en individ lämplig för en ny uppgift, för vilken annars nyutbildning vore nödvändig. Det är dels en för krigsmakten kostnadsbesparande åtgärd, dels också en personalbesparande. Personalen utnyttjas härigenom rationellt, vilket minskar konkurrensen om personaltillgångarna inom totalförsvaret. Möjligheterna för krigsmakten att få ett gott urval ökar därmed.

Det är vidare viktigt att individen redan från början utväljes för den befattning i vilken den senare skall placeras om utbildningsmöjligheterna skall kunna utnyttjas effektivt. Bl. a. bör i det civila livet förvärvade kunskaper och erfarenheten tillvaratas vid inplacering i krigsorganisationen. Särskilt viktigt är det att landets ledarförmågor utnyttjas på bästa sätt. För att sålunda få varje man på rätt plats kräves dels att de kvalifikationer, som bör ställas för viss befattning studerats och bestämts. Dels måste också individens förutsättningar för att fylla dessa kvalifikationer utrönas.

Vad det första beträffar finns kvalifikationskrav fastställda en-

dast för ett fåtal befattningar. Första åtgärden måste alltså bli att analysera alla eller åtminstone flertalet befattningar för att klara ut vad uppgiften kräver. Nästa åtgärd är en prioritering mellan olika befattningar. Våra personalresurser är emellertid knappa. Värnpliktsstocken kommer att minska oavbrutet under hela 1960-talet trots att de åldersklasser, som inträder i värnpliktsåldern ökar i storlek. Det är därför nödvändigt med en omsorgsfull fördelning så att de bästa individerna placeras i befattningar där kvalitet på personal ger mest utdelning.

Lika nödvändigt som att göra befattningsanalyser är att kartlägga individernas förutsättningar för viss utbildning. Den undersökning, som f. n. sker vid inskrivningsförrättningen, ger icke alltid tillräckligt underlag. Varken den tid eller de resurser, som står till förfogande, är tillfyllest för att en effektiv kartläggning av individens förutsättningar för olika uppgifter skall kunna ske.

Avslutningsvis må konstateras att en »vidmakthållen hög kvalitet» kräver ständiga förbättringar. Dessa måste ske både vad beträffar materiel och personal. På båda områdena vidtas också kvalitetshöjande åtgärder efter hand som resurserna medger. Högre kvalitet kostar emellertid pengar. Vad den materiella sidan beträffar är kostnadsstegringar i viss mån tillgodosedda genom den årliga ökningen med $2\frac{1}{2}\%$, som enligt 1958 års försvarsbeslut är inlagd i den avsedda kostnadsutvecklingen. På den personella sidan finns emellertid ingen motsvarighet härtill. Här föreligger alltså en bristande parallellitet. Ej heller synes statsmakterna ha samma förståelse för äskanden om personal som om materiel. Det är t. ex. mycket svårt att få en ny beställning eller att ens få en befattningshavare flyttad från en uppgift till en annan. Personal-komponenten kan emellertid inte förbises i utvecklingen, den måste tillgodoses i motsvarande grad som materielen.